

551749 ✓
VETVS PICTVRA
NYMPHAEVM REFERENS
COMMENTARIOLO EXPLICATA
A
LVCA HOLSTENIO

ACCEDVNT

alia quædam Eiusdem Auctoris.

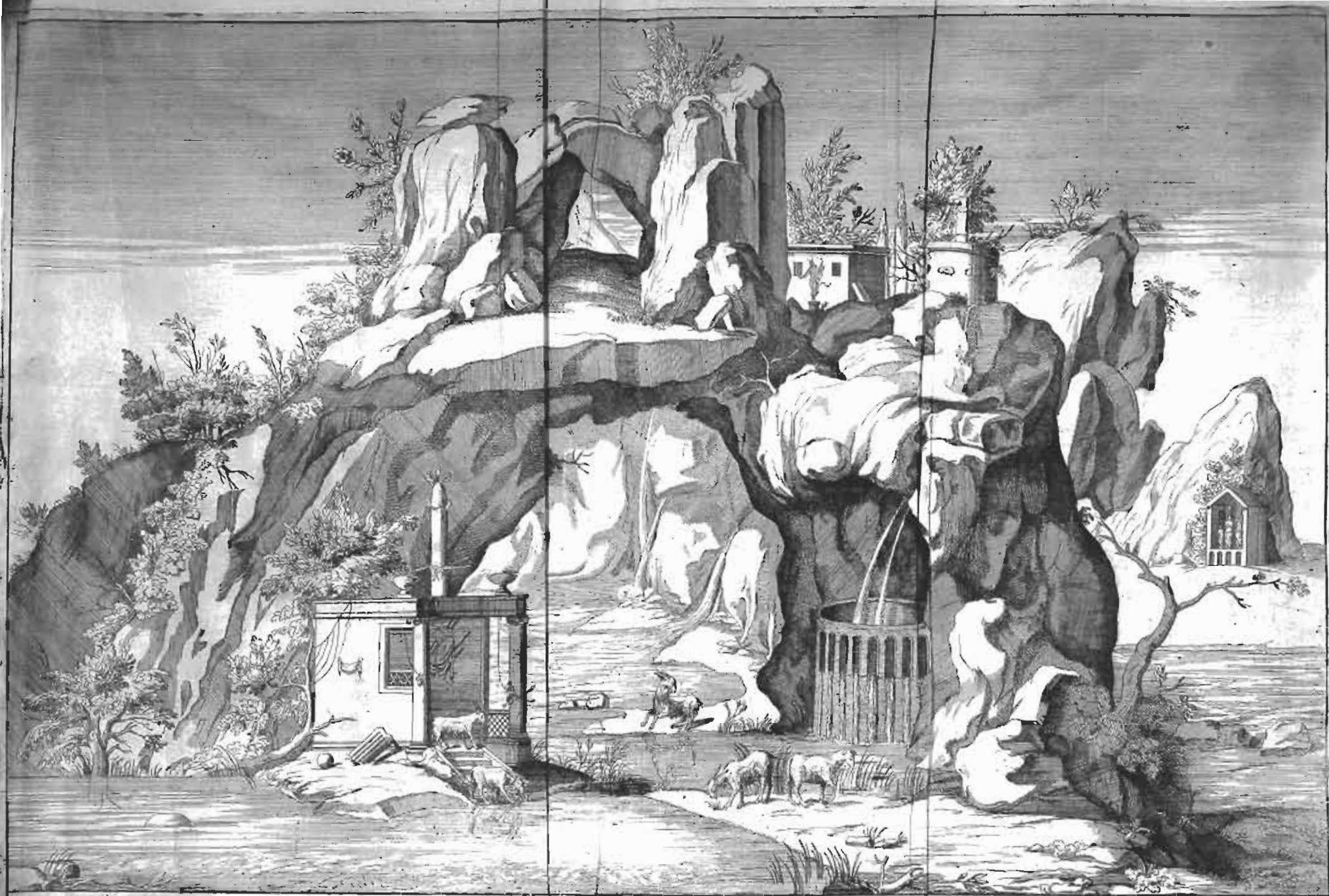

ROMAE, TYPIS BARBERINIS, M. DC. LXXVI.

Excudebat Michael Hercules.

Superiorum permissu.

C
K
N
1222
L.S.
H154

*Typus veteris picturae Nymphæum referentis quæ cum effoderetur terra pro constructione ædium BARBERINARUM
 ad Montem Quirinalem reperta, in eisdem ædibus inter cætera antiquitatis egregia
 monumenta aservantur. Qui typus priori cælatura deperdita hactenus
 in gratiam Illustrissimi D. Nicolai Heinsij D. F. restitutus*

VETVS PICTVRA NYMPHAEVM

referens commentariolo explicata .

VETEREM Picturam, & designationis, & colorum vdo rectorio inducto-
rum artificio visendam, exhibemus. Ea in hortis BARBERINIS, cum terra circa
nouas aedes altius egereretur, in antiquæ sepultæque cellulae pariete se aperuit.
Substructionum, in quibus delituit, moles, ac dignitas florentis Imperij æta-
tem indicabant, & melioris æui genium ipsa pictura primo inspectu oculis
eruditis ingerit. Philostratum ἐλν, siue paludes suas amænissimis eloquentiæ
coloribus depingentem non aliud exemplar spectasse diceres, nisi anates, anse-
resque natantes, & veti frænatis cygnis Cupidines hic abessent. Cætera omnia conueniunt.
Solum irriguum aquis, & amicæ locis palustribus herbæ, arundo, iuncus, myrica; mons de pro-
ximo imminens, & in eo variæ pro diuerso soli ingenio arbores: tum vberes ex eo delabentes
fontium scaturigines, quorum confluge campus in paludem stagnat, nec spatio enormem, nec
limo turbidam, sed riuo limpidissimo profluentem. Capræ etiam subsultantes, & petulcæ, oues-
que tardigradæ roscidum circa solum pascunt: vt vna fidelia vtramque tabulam pictam existi-
mes. Sed nostra hæc, simulatque in lucem protracta, & publice proposita fuit, mirifice exercuit
curiositatem eorum, qui veteribus huiusmodi monumentis peruestigandis explicandisque incum-
bunt. In his familiam tunc ducebat Alexander Donatus, qui post plurimos eiusdem generis, &
argumenti Scriptores, veterem recentemque Romam commentario per quam erudito illustra-
uit. Hic persuasissimum sibi habebat, eo loci, vbi aedes BARBERINÆ non ita pridem surrexe-
runt, Capitolium ve tus à Numa Rege olim conditum fuisse, siue ædem Ioui, Mineruæ, Iunoni,
& prope additam eis Regis domum, cuius locus adhuc Plutarchi tempore ostendebatur. His cum
alia suffragari, tū aliquid argumenti capi putabat ab effossa pictura. Nam Iuppiter, inquit αἰχόχορος,
si Poetæ audiuntur, id est, à capra nutritus, suam illam Amalthæam vnice dilexit, cæloque do-
natam ortu occasuque imbris fluentem fecit. Hæc verò pictæ ad Iouis ædem pascentes otian-
tesque, vel ad aquationē descendentes capræ, labentibus circum, & stagnantibus aquis, significare
poterunt. Numa autem nonne delectatus Auentino fonte, multa ferebatur ibi ab Egeria didi-
cisse? Hæc vir doctus ad picturæ huius explicationem tunc adferebat, quæ altius repetita, & ac-
cessita longius videntur. Quis enim Urbis, facie toties mutata, casca ista monumenta, aut verius
ænigmata, vsque ad excidium eius perdurasse credat? Sed nobis quoque quamuis Telmessenses
non sumus, post Aristandrum diuinare liceat: quandoquidem, vt vetus Græciæ verbum habet,
qui vera conijcit ille vates optimus. Etenim nisi me animus oculique egregiè fallunt, Nymphæ-
um, siue sacrum aquarum fontiumque numinibus locum in hac Tabula mihi perspicere videor.
Omnia enim Nymphis conueniunt: antrum natiuis tophis lapidibusque lacunatum, & arcuata in
cameræ formam rupes; tum scaturientes passim vberimis fontibus, & exceptæ diffusaque castel-
lis aquæ, ad hæc ædicula ostio antri apposita, & eminentes in eius fastigio crateres, pascentes quo-
que circa eandem capellæ. Accedunt, & varia ἐνοδίων, siue Compitalium Deorum simulacra,
quæ loci religionem confirmant. Ad singula eorum, quæ dixi stabilienda, argumenta Veterum-
que testimonia conquiri necessum non est. Quis enim vel leuiter Poetarum sacris initiatus antra
Nymphis dedicata dubitet? præsertim qui Porphyrij Philosophi luculentam Dissertationem lege-
rit, qua Homericum illud Nympharum antrum, obscuræ, & reconditissimæ sapientiæ plenum,
illustrauit. Vndè ab Orpheo inter alia Nymphæ ἀντροχαρῆς πηλὺν καὶ κεχαρμέναι, hoc est, *Antri-
cole, & specuum ciues* indigitantur. Nec temerè quæuis antra colunt, sed fontium, & aquarum sca-
tebris irrigua: hinc idem Orpheus: ὑδροπόροις γαίης ὑπὸ κένθεσιν οἰκίᾳ ἔχουσι. *Quæ liquidas habitant
sub terre anfractibus aedes*, & Virgilius, Lybicum illud scopulis pendentibus antrum, quod intus aque
dulces scaturirent, *Nympharum domum* appellat: eam enim ob causam Hydriades, & Ephydria-
des vocatæ. Pegæas quoque, & Naiadas à scaturiginibus fontibusque, quibus præsunt, nomen
adeptas testatur Porphyrius, neque aliunde Crenææ appellatæ; sed nec Oreadas, & Napæas hoc
loco excluderim: ὥτε καὶ ἀνίλιαι πέτραι σείδου καὶ ἀνίλιαι, *Quæ petreæ per celsa abruptaque res qua va-
gantur*, vi I Homerus hymno in Panem cecinit. Montium enim prærupta, & cauernosa, quæ Græ-
cis sunt νάπαι, Orestriades, & Napææ frequentare credebantur. AEdiculas autem Nymphis ad
aquarum

aquarum capita fontesque positas, vel vnum hoc nos docet Epigramma Vticense apud Gruterum XCLII. 9.

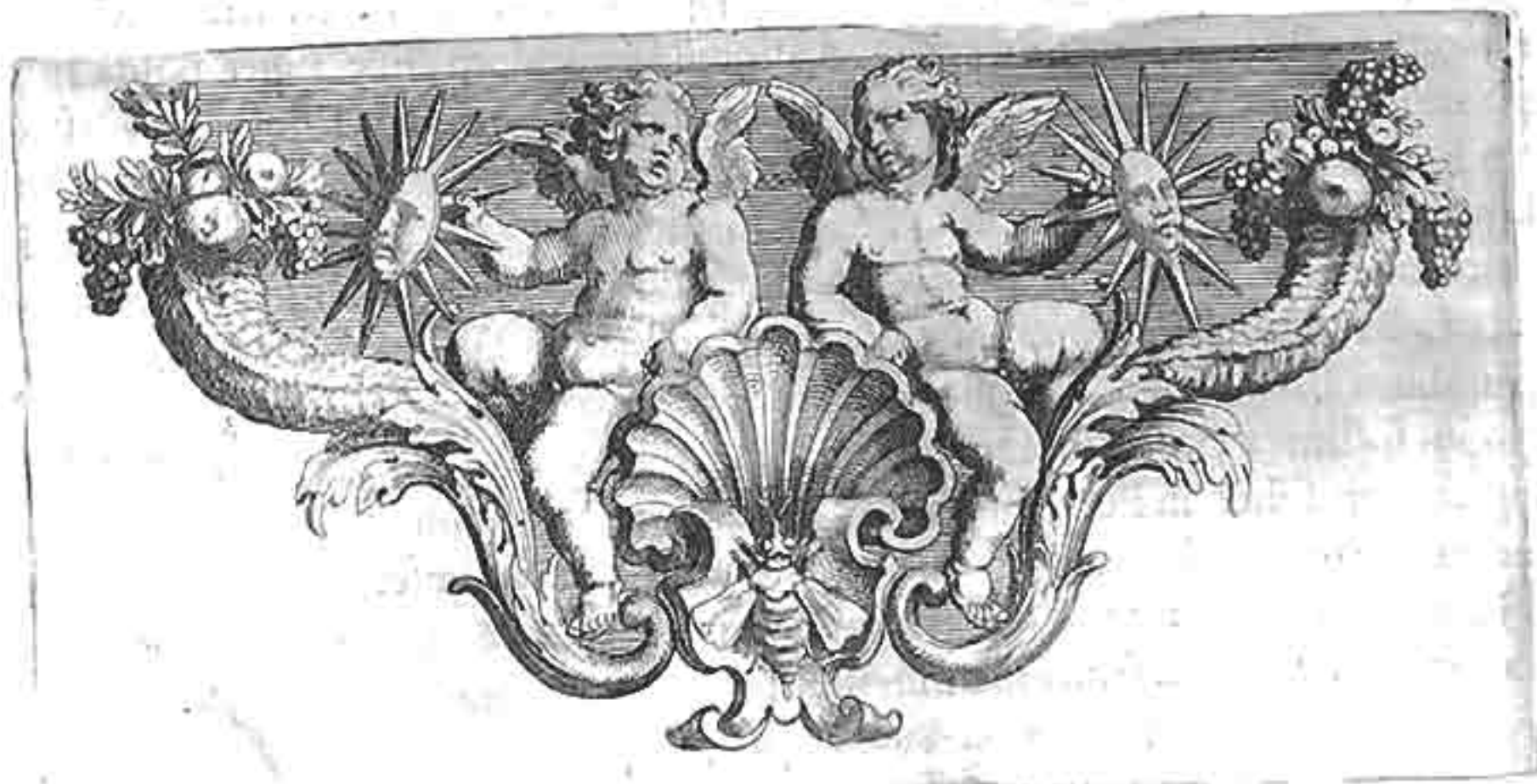
*Sextus Pompeius Primus cognomine Pardus;
Quoius & hoc abauis contigit esse solum;
Ædiculam hanc Nymphis posuit: quia sæpius usus
Hoc sum fonte senex tam bene, quàm iuuenis.*

Talem hinc expressam quis non videt? Nam tholus in pyramidem acuminatus, summoque fastigio in florem sese aperiens, sacellum hoc siue Deorum ædem esse, ex Vitruuij doctrina lib. 4. cap. 7. satis superque ostendit. Crateres autem zophori angularibus acroterijs impositi Nymphis eam indubitatè vindicant. Symbola enim Nympharum Hydriadum esse Crateres lapideos Porphyrius disertè affirmat: quibus, & Poetarum princeps Ithacense antrum adornauit. Arcanos autem veteris theologiæ sensus, fontium, & craterum symbolis inuolutos, si quis altiùs rimari velit, præter Porphyrium, Procli Theologiam Platoniam consulat, lib. v. cap. xxxi. & sequen. & scholia in Cratylum cap. cxlij. & cxliij. quæ in BARBERINA Bibliotheca typis nondum vulgata seruantur. Cæterum nec Apes à Nympharum æde arcendas. Pictor eruditus censuit, Homerum hac quoque parte religiose secutus. Cum enim Nympharum sacra non aliter constare sciret, ædis vestibulo Apiculam appinxit, velut Nympharum Flaminicam, siue ædituam, ad templi fores obseruantem. Quomodo enim Nymphæ Apiculas auerferentur, quarum nomen vltro ambiunt; eoque, si Porphyrio credimus, peculiariter appellari gaudent? idque vel puritatis causa, vel ob communem vtriusque dulcedinem. Seu verius, Mnaseæ Patarensis sententia, vt apud Pindari scholiasten legimus, Melissa Nympha repertum abs se mellis vsum tradiderit mortalibus, eoque à cultu victuque inhumano ad humanitatem eosdem traduxerit. Sane Apum, quæ puritatem, quæ industriam ita Deorum Sacris conuenire existimauit Antiquitas, vt non vnam dumtaxat Flaminicam Cereris, sed & alias quorumcumque Deorum Dearumque Sacerdotes, Melissas appellaret; quod post Porphyrium, & Pindari scholiasten veterum testimonijs comprobare superfluum esset.

Idem nec à nostræ religionis sensu cultuque abhorre censuit quisquis ille veterum B. Cæcilie sollicitum pietatis studium, & ingeniosam industriam significaturus, eam quasi Apem argumentosam, Deo deseruire dixit. Sed hæc nihil ad Bacchum, neque ad Nymphas. Vereor enim ne quis mihi illud Martialis occinat: *Iam dic Posthume de tribus Capellis.* Quid illa ad Nymphæum pertineant, hoc Index sibi postulat probari. Ego verò eodem iure, quo Apes, ad Nympharum adyta eas admittendas censeo. Nam Melissam, & Amalthæam sorores germanas fuisse Lactantius ex Didymo Pindari Commentatore prodidit, quæ Iouem puerum caprino lacte, ac melle nutriuerunt. Orpheo quoque Nymphæ αἰπολινῆς, & νοῖμαι, siue caprotinæ dicuntur, quia pastoribus, & capellis gaudent; Vndè & Homerus Fauno capripedi Nymphas comites dedit, eo quem supra laudavi hymno, nec aliam ob causam capras, hædosque Nymphis, & fontibus veteres immolabant. Ad hæc si tesqua aspera, & saxa confragosa spectes, quid aptius Pictor illis appingere potuit, quam capras ὄρεσκιῶς, ὄρεονόμας, & ὄρεάδας Homero alijsque propterea dictas, quia arduas præcipientesque rupes pendulo vestigio perreptare amant. Cætera ornamenta ædiculæ, siue anathemata, haud facile, quis dispexerit, ita euanidi fugientesque colores visum eludunt, pastoralia tamen, aut piscatoria fuisse arma, indicant retia, & alia eius generis, vt videtur, qualium dedicationes in Græcorum Epigrammatum collectione leguntur. Numquid verò, & hinc sub filis reticulatim implexis, peplisque iuxta ædiculam suspensis, Nympharum stamina, ac telæ, & tota illa mystica Dearum ἱσχυρία, siue textura, latet; quam Ithacæ in antro describit Homerus; & Porphyrius in eiusdem declaratione luculenter explicat? Sanè quam frugi, & pudicæ matrisfamilias laudem præcipuam duxerunt Romani, vt optima esset lanifica, & colum fustumque amaret, eam in suis Deabus vetustissima Græcorum theologia agnouit. Vndè non solum Nymphæ Ithacenses in staminibus telas purpureas detexunt, sed ipsam quoque Mineruam, ἀθανάτων ἀργερεστάτην ἀπασέων texentem induxit Orpheus, cuius hac de re versus nobis seruauit, & egregia interpretatione illustrauit Proclus cap. 52. in Cratylum. Sed quid clarius, quid illustrius instituto cum Arachne texendi certamine, quam sibi lanifica non cedere laudibus artis audierat Pallas, vt est apud Nasonem transfigur. lib. vj. Eiusmodi verò ædiculas incustoditas olim ipsa loci religio tutas præstabat, vt ostendit L. vj. sacrileg. D. ad leg. Iul. pecul. quæ depeculantibus pœnam statuit.

Haftenus Nympharum Sacra irriguo sub antro perlustrauius. Si collem antro imminentem spectemus, & adiacentem colli planitiem, huc quoque omnia, tam praesentibus plena sunt Numinibus, ut facilius possis Deum, quam hominem inuenire. Alia enim parte Hermas, siue Faunos videre est Ithyphallos; nam teste Herodoto etiam Mercurij statuas cum rigido, & porrecto vetro fingeant Veteres, eundemque in biuijs, & compitis ponebant, quod vijs praesse crederetur, vnde Enodios, siue viarius, vulgo dictus. Quin etiam ante aedes ad ianuam, & portarum cardines colebatur, ut furtorum artifex fures ab aedibus arceret; indeque strophæum dixere; cuius numen idem creditum cum Apolline Agyeo, & Thyrao à vicis portisque sic dicto, perinde ut Romani suos illos ostiorum Deos, forculum à foribus, & limentinum à limine, & ipsum Ianum à ianua vocarunt, teste Tertulliano; Verumenimvero Hermæ isti viarij saxo, aut stipite quadrato sine brachijs, manibusque, ut plurimum fingeantur: hoc autem quod in rupis supercilio stat signum, non brachijs tantum, sed cornibus quoque instructum videtur, & cauda; nisi ea potius incurua falx, qua Siluanum, Priapum, & reliquum hoc numinum genus armabat antiquitas. Parte alia ad montis crepidinem Dearum triga vno sacello dedicata apparet; Hanc triformem illam tergeminamque Hecaten, *tria virginis ora Dianæ*, affirmare haud dubitauerim. Diana enim, ut ait Varro, ab eo dicta est Triuia, quod in Triuio ponitur, vnde & *τρίοδος ἐπόρις*, hoc est triuorum praeses dicitur Phurnuto: triformis autem teste Seruio, quia trium potestatum numen est, ipsa est enim Luna, Diana, Proserpina. sed nos interim Lucinam, & Proserpinam, alteram Caelo, alteram Erebo potentem, mittamus, aut quicumque alij Dij Deæue Synthroni, vel Synnai hoc loco intelligendi; sanè Diana, ut auctor est Festus, viarum putabatur Dea, & quod ad earundem diuortia itidem, ac Mercurius, poneretur, ipsa quoque Enodiæ cognomen habuit. Cæterum hæc de vicinis Deorum signis, & sacellis ad Nymphæi religionem confirmandam attuli: quod veteres ea plerumque coniunxisse, vel vno Strabonis testimonio compertum habeam; Ille enim lib. 8. Alphei fluminis quasi in Arethuse amplexum properantis, ostia, & imminentem è proximo Dianæ Alpheroniæ lucum commemorans, totum istud solum, propter aquarum copiam, Dianæ, Veneris, & Nympharum lucis, sacellis, donarijsque refertum scribit; ijsque crebras Mercurij in vijs statuas, & Neptuni in littore ediculas adiungit.

Atque hæc nostra est de veteri Pictura, quæ BARBERINIS aedibus non parum ornamentum adfert, sententia; vbi ut ipsi ab aliorum opinione discedimus, ita quominus alij à nostra abeant, non impedimus. Per nos cuique in re obscura ingenij experiundi, & sententiæ ferendæ ius potestasque esto. neque enim tantum nostræ tribuimus, quantum suæ olim Comicorum arbiter Volcatius; ut *contra si quis sentiat, nihil sentiat*.

DE PILA STAFFILARI

Væstio est de propria significatione vocis latino barbaræ Pilæ Staffilaris, quæ in veteri instrumento Basilicæ Vaticanæ legitur: cuius vigore Capitulum eiusdem Basilicæ iam olim Canonem annum percepit, eumque aliquandiù intermissum atque interuersum nunc recuperare contendit, ex directo dominio soli cuiusdam ad ripam vltiorem Tyberis, siue in Regione Transtiberina, cui inædificata fuit massa quædam siue moles structilis ex cœmentis, & lapidibus, forma quadrata, solidi firmique operis; ita supra ripæ superioris crepidinem edita, vt ex ea catenæ ferreæ, atque rudentes, molæ subiecto in amne fluitantis retinacula, religari possint; ne illa vndarum impetu abripiatur.

Sed quia moles illa siue massa Turretti nomen, ob quadratam, & editiorem formam pridem obtinuit, atque nunc etiam vulgo retinet, dubitatur vtrum huic Turretto nomen illud antiquum Pilæ Staffilaris ita conueniat, vt de vtriusque identitate liquido pronunciari possit.

Respondetur, in re perspicua nullum esse dubitandi locum, quandoquidem massa illa structilis ad molendini retinaculum exædificata, nullo magis proprio vocabulo, quam Pilæ nomine appellari possit.

Probatum hoc omnium veterum, & recentium linguæ Latinæ scriptorum vsu, & auctoritate: quorum loca nonnulla subiungimus.

Et quia vocabulum hoc propriè architectonicum est, primus nobis testis erit Vitruuius, omnium architectorum princeps, & magister, qui ea voce vtitur lib. v. cap. 1. vbi de Basilicarum structura agit, & lib. eodem cap. 12. vbi de portibus extruendis loquitur. Pilas Philander in notis ad lib. 3. cap. 3. Pilastros explicat. Et sic Bernardinus Baldus in eruditissimo libro de verborum Vetruiianorum significatione v. Pila, ex Varrone, Festo, & Plinio. Tum præcipuè ex illo Virgilij loco AEneid. 9.

*Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea Pila cadit.*

De hisce Pilis in Portu Puteolano extructis, quarum nonnullæ etiam nunc extant, agit I. Cæsar Capaccius Neapolitanæ Historiæ lib. 2. cap. 24. pag. 719. & Petrus Bertius libro de aggeribus, & pontibus ad mare extructis, cap. 10. quo loco etiam docet ex Senecæ epist. 77. Pilis illis molem superinstructam fuisse, & porticum deambulatoriam, quales etiam nunc in Centumcellensi, & Neapolitano Portu, atque alibi extant. Vterque etiam veterem inscriptionem affert Traiani Imperatoris, qui opus Pilarum vi maris conlapsum restituerat. Matthias Martinus in lexico etymologico: Pila est structura erecta ad aliquid firmandum, siue super posita sustineat, siue opposita contineat ne loco cedant, addit deinde: Itali ea nuncupant Pilos, & Pilastros; maximos autem Pilones, vt sunt illæ quibus maritime moles, & Pontium fornices sustentur.

Quod de pontium Pilis scribit Martinus, confirmatur verbis Liuij lib. histor. 39. M. Fuluius locauit Porticum, & Pilas Pontis in Tyberi: quibus Pilis fornices post aliquot annos P. Scipio Africanus, & L. Mummius Censores locauerunt imponendos. Tum etiam loco Q. Curtij lib. v. de Hortis pensilibus Babylonicis, qui inter septem Orbis miracula numerabantur. Saxo pilæ, quæ totum opus sustent, instructæ sunt: super Pilas lapide quadrato solum stratum est.

Vndè apparet non solum in Portibus maris, & fluminum Pontibus Pilas extructas fuisse, sed etiam in quouis alio solo. Nam & Porticus, quæ Forum Romanum circumquaque cingebant, Pilis structilibus suffulciebantur: ad quas variæ erant institorum, & cauponum tabernæ, præsertim librariorum: quarum non semel meminerunt poætæ; vt Catullus epigram. 38.

*Salax taberna, vosque contubernales,
A pileatis nona fratribus pila.*

Ad quem locum Antonius Parthenius ita notat: Pila officina ad Pilam nonam structa. Nam Pilæ in Romano Foro erant quædam tanquam Columnæ, ad quas rerum venalium tabernæ habebantur: ad has Pilas in apertissimo sitas ambitiosi poætæ carmina sua, vt vulgo legerentur apponere solebant. Lambinus similia notat ad illud Horatij lib. 1. sat. 4.

Nulla taberna meos habeat, neque pila libellos.

Ad Columnas, inquit, seu Pilas prostabant libri, ut in epistola de arte Poetica:

Mediocribus esse poetis.

Non dii, non homines, non concessere columnæ.

Nam Poetæ sua scripta, quæ edere, & diuulgare volebant, Bibliopolis, & Librarijs, quorum tabernæ, & officinæ erant ad Columnas, dabant; à quibus emebat deinde vulgus.

De cauponis, & popinis ad easdem Pilas intelligendus Martialis lib. 7. epigr.

Nulla catenatis Pila est præcincta lagenis.

Sed etiam in corpore Iuris Ciuilis Pilarum istarum mentio fit: ut l. 30. §. ult. ff. de acquirendo rerum dominio: Si Pilas in mare iactauerim, & super eas inædificauerim. Item l. 3. ff. ne quid in loco publico, &c. Iactas in mare Pilas eius esse, qui iecerit. Ad hæc loca Brissonijs: Pilæ lapideæ dicuntur, quæ onus aliquod sustinent. Eadem alio loco Columnæ struētiles vocantur, ut l. 8. §. 1. ff. si seruitus vindicetur: ad quæ verba Vlpiani Budæus eruditè notat: Columnæ struētiles sunt, quæ aut lapide quadrato, aut laterculis extructæ sunt, quæ Pilæ etiam dicuntur. Est autem ea differentia inter Columnas, & Pilas, quod Columnæ vno scapho constant, idest, lapide oblongo perpetuo: Pilæ structura constant, aut lapidea, aut cœmentitia, aut lateritia. Nostrates Pilaria vocant: hæc Budæus.

Cum ergo manifestissimum sit fabricam illam siue massam Turretti, proprijsimo nomine Pilam nuncupari, restat videndum, cur illa Pila Staffilaris appelletur, & qualis ea vox sit, & quid propriè significet, cum hoc tempore Romæ in usu esse desierit.

Dico ergo vocem illam mere Germanicam esse, & superioribus sæculis à Pistoribus Germanis introductam, cum penes eam Nationem ferè solam omne panis conficiendi artificium esset: quod ita clarum est, ut probatione non egeat. Pistoribus autem præcipuum, & continuum negotium est cum Molitoribus, quorum opera in farina conficienda quotidie vtuntur: itaque mirandum non est eandem vocem, & Pistoribus, & Molitoribus fuisse communem.

Illud autem ad maiorem perspicuitatem, & faciliorem intelligentiam præmittendum: Linguae Germanicæ duas esse dialectos, aliam scilicet Inferioris, aliam superioris Germaniæ: quarum differentia in eo præcipue consistit, quod inferiores Germani vocalibus, & consonantibus literis simplicibus, & lenioribus vtuntur; superiores autem diphthongis, & consonantibus asperioribus ijsque geminatis. Vnde cum inferiores dicunt simiam Ape, Sacerdotem Pape, arma VVapen, sperare Hapen: Superiores easdem voces durius ita proferunt, Affe, Pfapfe, ò Pfaffe, VVaffen, Hoffen. His ita præsuppositis dico, quod inferioribus Germanis Stappe, & Stapel, vel Stappel dicitur, pro gradu, & scala, hoc superioribus esse Staffe, & Staffel: vnde à Germanis vna cum re ipsa etiam Staffæ nomen Itali, Galli, & Hispani acceperunt; quam Latinos posteriores proprio nomine Scalam appellasse erudite ostendit Gerardus Vossius libro de Vitijs Sermonis, pag. 33. Pari etiam modo ius exonerandarum mercium in quibusdam Ciuitatibus, aut Emporijs ad mare, aut flumina nauigabilia positis, Itali Scalam mercimoniorum vocant, quod Germanis inferioribus Stapel, & superioribus Staffel dicitur, & inter Regalia habetur: de quo iure aut priuilegio ante paucos hosce annos scripsere duo insignes Iurisconsulti ex inferiori Germania, Ioannes Loccenius lib. 1. de Iure Maritimo cap. 4. & Franciscus Stypmannus, itidem libro de Iure Maritimo, & Nautico, partis v. cap. 2. & in Germania superiori ante annos complures Paulus Matthias VVehnerus libro Observationum Selectarum Iuris, ad vocem Staffel, &c. pag. 610. edit. Francofurtensis: quibus in locis non solum de ipso iure Stapule, seu Staffile accurate, & solide disputant; sed multa etiam præclara, & vulgo non satis cognita de vocis origine, significatione, & usu apud Septentrionales obseruant, præsertim Loccenius. Illud certum est vocem illam Scalam, gradus, & exscendendi locum significare.

Cum ergo Pilis illis molas fluuiales retinentibus vbique de proximo adiungi soleant scalæ struētiles cœmentitij, aut lateritij operis, per quas hominibus pariter, & iumentis descensus ad molam præbetur, certum est, & indubitatum, Pilam illam propterea Staffilarem cognominatam, quod Staffilam, siue Scalam eiusmodi haberet coniunctam. Atque hoc adeo ab hodierno Turretti nomine non abhorret, ut Loccenius obseruet etiam nunc in Suecia Turrem Campanariam, vulgo Clockstapel, hoc est Staffilam Campanariam appellari: Suecorum enim linguam ex Saxonica magnam partem, deriuatam esse constat. Quibus adiungo ex eodem Loccenio, in legibus antiquis Ripuarijs Regis Tribunal Staplum Regis appellatum, à Germanico Stap, vel Staffel hoc est, Gradu, quod ad illud Tribunal, suggestu quodam erectum, gradibus ascenderetur. Quæ obseruatio verissima. Hæc de Pila Staffilari ad veritatis dilucidationem, & pro Basilicæ Nostræ iure conseruando scripsit L. H. Canonicus.

8
ERROR POPVLARIS DE MILLIARIO

Aureo, quem omnes ferè Antiquarii errant,
explosus.

Via Plinius alijque veteres scribunt, à Milliario aureo, quod olim Augustus in capite fori Romani sub ede Saturni posuerat, omnes Italię vias publicas principium duxisse, & iunerum interualla vniuscuiusque vię eidem inscripta fuisse, hinc Antiquarii affirmare non dubitant, lapides siue Milliaria vniuscuiusque vię ab eadem Columna in foro posita, non à Porta Urbis olim numerata fuisse. Huic absurdo errori ipse loquendi modus refragatur, qui Milliariorum, siue Lapidum distantiam non à Meditullio fori, sed ab Vrbe, hoc est à portis, aut mœnijs, quibus Vrbs terminatur, olim numeratos fuisse atque etiam nunc numerandos indicat. Hoc verum esse cum plurimis documentis confirmari possit, vnum tamen maximè perspicuum, & irrefragabile planissime euincit. Lapis primus ab Vrbe in Via Appia ante complures annos extra Urbem inter antiquitatum ruinas detectus, à Senatu Populoque Romano ad Urbis ornamentum in Capitolium translatus fuit: vbi ad gradus laterales cum publico testimonio erectus visitur. Dico igitur si Milliarium lapidumque Milliariorum principium, & distantiarum interuallum cœpisset à Milliario aureo, hoc est ab Ecclesia Sancti Adriani ad Arcum Sepumij Seueri, sequeretur omnino lapidem illum non extra Urbem, & Portam Sancti Sebastiani olim positum fuisse, sed intra Urbem, & quidem citra Ecclesiā SS. Nerei, & Achillei. distat enim hæc Ecclesia à dicto Arcu Septimij amplius integro veteri Milliario Romano, qualibus Lapidēs Milliarij vię Appię, etiam hodie plurimis in locis distincti conspiciuntur, hoc est sexcentis sexaginta septem paulò minus cannis. A dicta autem Ecclesia ad Portam Sãcti Sebastiani porrò quingenti sunt, & amplius passus Romani veteres, quorum mille constituebant Milliarium Romanum. Cum ergò indubitatum sit Portam Sancti Sebastiani, à dicto Milliario aureo distare, vt minimum integro Milliario, & dimidio: dicta autem Columna primi lapidis longius extra Urbem ad Viam Appiam reperta, & inde in Capitolium translata fuerit, prout inscriptio Senatus Populique Romani eidem incisa testatur, sequitur mensuras, & interualla Milliariorum non à Foro Romano, sed à Portis Urbis olim numerari cœpisse, quicquid Antiquarii in contrarium temere affirmant.

LAVS BOREAE⁹

Dicta in Aedibus Quirinalibus

Illustrissimi, et Excellentissimi

Præfecti Urbis

Coram aliquot

Eminentissimis Cardinalibus;

& frequentissimo, nobilissimoque litteratorum
auditorio.

ET VS hoc Pythagoræ dogma in Platonis Academiam migravit: Animas adhuc corporis exortes, diuinæ mentis affeclas, concentu Musico suauissimo impleri; quem cœlestium orbium circuitus, eorumque moderatrices Musæ modulatione varia, ratâ tamen sonorum proportionem edunt. Inde superiorum oblitis, & ad terram, ac mortale corpus vergentibus, consternationem primùm vehementem, mox multiplices offundi perturbationes, quæ omnem deinde vitam in terris exagitant vexentque; donec prioris conditionis recordatione, & Musicæ illius cœlestis beneficio, ad supernam originem, pristinamque felicitatem reuertantur. Idem vobis, EE. DD. nunc euenire puto; quorum animus atque aures suauissimo acroamate, velut Sirenum cantu delibutæ, ad proletariam dissertationem auocantur. Me autem Marfyæ exemplum terret, qui tibias à Minerua proiectas attrectare atque inflare ausus, temeritatem istam impune non tulit: præsertim cum institutę orationis argumentum à Musicorum modulis non disdia pason, ut ipsi loquuntur, sed toto cœlo discrepet. Rem sine proloquij ambagibus dicam. Boream, siue Aquilonem, ventum stridore iuxta, & frigore importunum, æstiuæ caloris leuamen, patrij cœli, & Septentrionis nostri munus ad vos affero: non qualis arctoo sub axe suo in regno laxis habenis debacchatur; sed Mercurij virga, hoc est, breui orationis ambitu circumscriptum, & velut Vlyssis vtre, aut Lapponicæ Sagæ strophiole conclusum. Dissoluam nodos, totumque sine tempestatis, & naufragij periculo emittam: vos fugacem auribus attentis excipite: mihi que laudes, & commoda eius explicanti fauentes adeste.

Vetustas quæ ab origine propius remota Platoni fide dignior videtur, Ventis omnibus diuinum quid inesse existimans, cultu, & religiosa veneratione eos prosecuta fuit: siue ortus motusque iuxta in obscuro delitescens, abiecta peruestigandi spe, istam opinionem concitarit: seu virium, & celeritatis admiratio, maximorumque beneficiorum fructus religionem ex gratitudine pepererit. Sane Poetarum antiquissimus Homerus Iridem ventis supplicantem finxit: & Hesiodus Deorum catalogo ventos etiam complexus est: Orpheus quoque, ut cæteris Numinibus, sic Ventis hymnum, & suffimentum decernit, certa religiosi cultus argumenta. Ad hæc Persæ, Phœnices, Græci, ipsi etiam Romani, ut sapientia, sic religione ad superstitionem usque elati, templis arisque eos consecrarunt. Sed penes Boream cum aeris principatu, venerationis quoque prærogatiua stetit. Nam & Græcos Persico bello supplicationem illi decernere, & auxilium aduersus Barbaros ab eo poscere ipse Pythius Apollo iussit. Nec Delphis tantum atque Athenis, sed apud Arcades quoque, & Thurios templa arasque habuit: quin etiam ut singularis Boreæ in homines affectus testator esset, Athenienses illum sibi generum, Thurijs ciuem legerunt. Nos quoque humano more patriam ipsius, & genus peruestigabimus. Homeri natales obscuros nulla res æque, ac nobile tot urbium certamen illustravit: at Boreæ ortum illustrem profecto, & conspicuum obscuravit multiplex Poetarum, Historicorum, & Philosophorum concertatio. Illi Homerum principem secuti, cum nefas putarent ventum masculum, & bellicosum extra Martis regnum

gnum nasci, ab *Æmo*, & *Ismaro* Thraciæ montibus, quæ & Martis speculæ sunt, cum deduxerunt: ut *Callimachus* Martis equos ad Boreæ antrum in *Æmo* stabulari scripserit. *Virgilius* Thracia, Geticisque antris valere iussis, propius ab Alpibus accersit Alpinum Boream, & Italiæ suæ vindicat. *Herodotus* Hyperboreos, & *Arimaspos*, Scythicarum gentium extimos, nascentis Boreæ conscios credidit. *Cleanthes* editissimum Asiæ montem Caucasum, cum *Niphates* antea vocaretur, Boreæ thorum appellatum scripsit, postquam Boreas *Chlorin* *Arcturi* filiam eo asportasset. Hæc Historici, cum iurati verum promittant, non minus fabulosa quam Poetæ tradiderunt. Philosophi, quibus consentire piaculum est, hic quoque non minus quam vulgò horologia, discrepant. *Plato* in *Phædro* *Orithyæ* raptum commemorans tritam Poetis semitam sequitur: qui *Erechthei* filiam ad *Sarpedoniam* rupem Thraciæ deuectam, Boreæ pro vxore fuisse, liberosque procreasse fabulantur. *Aristoteles* philosophiæ oraculum, *Aparctiam* (ita Græci ventum à Septentrione spirantem vocant) ut nomen, sic originem ab *Arctico* polo ducere censuit: inde cæteras terrarum oras præpeti volatu peruadere. De genere ac parentibus certior res est. Eos tamen minus curatè prodidit *Homerus*, cui Boreas αἰθρῆγενής, seu *Æthræ* filius. Sed *Hesiodus* eo libro quem dixi, patrem *Astreum* commemorat, matrem *Auroram*, *Hyperionis* filiam, *Solis*, ac *Lunæ* sororem germanam. Excelsum profecto, & illustre genus, *Perfarum* regibus immani olim mendacio affectatum. Sed Boream *Phæbi* ex sorore nepotem quis dubitet? quem noctu ferme interquiescentem, mane cum *Aurora*, & *Sole* vehementiorem surgere, & interdiu acrius spirare *Physici* obseruarunt; adeo ut si noctu quandoque per errorem surgat, intra triduum expiret: adde quod tam officiosus in auunculum, ut anteambulonem, vel atriensem agat. *Nebulas* enim nubesque cælum aranearum ritu subtexentes, tam expedito ministerio dispellit: ut vitales radij, & lucida diei tela sine obstaculo ad nos pertingant, & cælo fudo, ac sereno fruamur. Id vero quam magni, & singularis beneficij loco habendum sit, ignorare non potest, quisquis erectam corporis sui formam considerans, nos cælo contemplando natos cogitat. Atqui ista cæli contemplatio nisi purgato, ac defecato aere, ex *Pythagoreorum* præcepto haudquaquam proveniet: qui *Marco Aurelio* sapientissimo Imperatore, & *Philosopho* teste, non solum constantem, & perpetuum ordinem, sed limpidissimam quoque puritatem corporum cælestium quotidie nos inspicere, & considerare iubebant, quàm nihil isthic fictum, nihil reductum; sed cuncta candida, & aperta sine sipario mortalium oculis patent. At nemo facilius hoc sublime candens deterferit, quam *Nubifuga*, & fudificus Boreas, nemo celerius: quem ut *Sanctus Hieronymus* viarum, sic ego cæli scoparium dixerim. Cui *Aquilonis* nomen rapidissimus volatus dedit, quo præpetem aquilam non modo equat, sed immensa celeritate præuertit. Nec solum alatum, sed anguipedem quoque antiquitas finxit, aliorum *Titanum* instar, quorum ima per orbes squammeus intortos sinuat vestigia serpens. Sed quid aquilas, aut angues commemoro? testudines tardigradæ sunt formicino gradu reptantes, si cum Boreæ volatu comparentur: quem nongenta passuum millia singulis horis emetiri *Aristotelis* auctoritate euinco. Quærit philosophorum magister, cur *Etesię*, qui æstiuu aquilones sunt, non ante tertiam diei horam surgant: causamque affert; quod cum *Sol* suo exortu glaciem niuesque sub polo liquare incipiat, exhalationes istę in ventum densatę tardius inde ad nos perueniant. Vos itineris rationes, si placet, ita mecum subducite. *Athenæ*, ubi *Aristoteles* peripatum habebat, absunt ab arctico polo gradibus quinquaginta duobus: de quibus, ne morosi, & illiberales videamur, duodecim extremæ frigoris *Zonę* largimur. reliqui nobis sunt quadraginta; quorum triens tredecim paulo amplius graduum, nongenta, ut dixi, passuum millia, quod horarium Boreæ iter est, complectitur. atque hoc quidem cum somniculosus atque ignauissimus spirat. Sed iam dudū vos expectare video, quid rapidissimo isto, & præpete volatu nobis arctoo ab orbe Boreas vehat. Si Poetas audimus; sæuitiam & vires, iramque animosque minaces: hoc est, frigora, glaciem, niues, cæteraque omnia quibus pugnantem Boream, & natura, & Poetarum officina armauit. Si medicorum vulgus interroges: pectoris laterumque dolores aiunt, & malorum omnium compendium, melancholiam. At si ipsam rerum naturam, insigne veritatis oraculum, sciscitemur, ea clara nobis certaue voce respondet: Boreæ munus esse vitam, qua fruimur, auram quam ducimus; & quo maxime pollemus corporis animique vigorem: hoc est, illam Dearum omnium pulcherrimam, & mortalibus exoptatissimam, sanitatem. Et quis bonorum largitorem neget; cuius munere mortalium sapientissimi non sine vitæ discrimine se carere censent: cuius vitali afflatu frui exoptant: quem omni arte ad se deriuant; aduentanti fores aditusque patefaciunt. Cuius possessionem omni studio sibi vindicant, & adeptam retinere contendunt; adeo etiam ut interclusum, aut negatum ex iure manu consertum repetant.

Non

Non est quod annalium monumenta excutiamus: nostra ætate factum est, cum Boreas suo frigore fora, tribunalia, & venerabile Urbis Areopagum calfecit: nec solum causarum patronos, & iudices, sed architectos, philosophos, medicosque omnes ad sudorem, usque ipso quinquennio exercuit. Neque vero de asini umbra, aut de lana caprina certatum fuisse dixerit, qui Boreæ beneficia æqua lance expendat. Duo sunt vitæ nostræ adminicula: aer, quo fruimur; cibus, quo vescimur. Aeris munere, quoties spiritum ducimus; cibo ex interuallo reficimur. illo enim ut vitæ vehiculo singulis egemus momentis, nec prius aerem spirare, quam vivere desinimus. In utroque plurimum potest Boreas: nam aerem nobis, nos cibo parat. Et quidem in purgando temperandoque aere clara eius, & notissima est virtus. nam quæcumque malæ pestes austrum ceterosque eius oræ ventos comitantur, lethum, luesque, mors, labor, tabes, dolor, Boreæ exortum fugiunt, malumque pedem referunt, vnde extulerant. Nec aliud Poetas intellexisse puto, cum Harpyas Neptuni terræque filias, Phineï dapes foetore contaminantes à Boreæ filijs pulsas dicunt. Vnde & ciuitates ædesque, & eas ædium partes saluberrimas esse constat, quæ Borea perflantur. Fames vero, quæ cibi appetentia est, & præcipuum rectæ sanitatis indicium, adeo Boreæ debetur, ut qui primi apud Græcos nomina rebus imposuere, Boream à vorando dixerint. Sed hæc facile quidem concedent quibus non plane hebet præcordia: animum vero ipsum, & ingenij acumen prospero Boreæ flatu iuvari nescio an tam facile largituri sint illi, qui cis Alpes tantum homines, ultra fungos nasci putant: idque vnius Boreæ culpa, quem torpido frigore mentis aciem præstinguere, hominesque stupidos, & obtusos reddere aiunt. Errant profecto, qui Alpes, aut AEmum ut prouincias, ita ingenia disternere existimant. par vbique natura est; educatione differimus. Non minus in extremo Ponto nascuntur Diogenes, in Thracia Democriti, & Protagoræ, in Gallijs Fauorini, apud vltimos Scythas Anacharses; quàm Socrates, & Platones Athenis. Quæ noxio hypocaustorum calore, alijsque intempestiuis fomentis ipsi in nos peccamus, cœlo frigido Boreæque imputamus. Athenienses ingenij acumine maximè perspicaces Boream, ut dixi, propitij Numinis loco olim habuere; eique ad Ilisum sacrum Musarum amnem aram posuere: non quod Barbarorum classem scopulis impegerat; sed quod Orithyie fatidice puellæ exemplo, ut Olympiodorus Phædri Platonici interpretes docet, perspexerant, Boream sudum siccumque, & rerum diuinarum capacem animum præstare. Atticis Athenis Hetruscas addo, florem, atque ocellum Italicarum Urbium Florentiam; quæ & salubritatem cœli, & ingeniorum sublimium felicitatem Fesulano Boreæ se debere fatetur.

Cæterum ne hybernus Boreas orationem longius abripiat, vela contraham, atque ea dumtaxat commemorabo commoda, quibus æstatem diffundit, & Syrii calores mitigat. Hic vero imprimis eius commendanda est humanitas, quod anni temporibus ut foro, aut scenæ seruiat; & deposita rigidi Aquilonis persona, velut hyemis mormolyceo, placidissimos lenissimosque prodromos, & Etesias agat. Itaque & hoc Boreæ beneficium est, quod inter ardores caniculæ, & morbosos austri languores spiritum subinde frigidiusculum ducimus: quod diurni calores noctis refrigeratione in vitalem auram reparantur: quod lenior orientis, cadentisque Phœbi temperies meridianum æstus arctiori vtrunque collimitio compescat. Boreæ refrigerium est, quod anhelore trahimus; quod flabellis vestibisque ventilandis captamus; quod conuiuentibus ianuis, & liminis fenestris colligimus; quod occulto spiraculorum meatu adducimus; quod rorulenta lympharum aspergine vaporamus. Sed quibus ego verbis, qua oratione niuis æstiuæ solamen, præcipuum Boreæ munus, explicem? gaudet æstas reposito hyemis thesauro, & sepulta nix mensas peregrinis delicijs rediuiua ditat. Cedimus antiquitati ingenio, cedimus doctrina; sed crudito luxu vincimus. Norat illa cola vinaria, & niuem glaciemque poculis admiscebat. sed quota hæc nostrarum deliciarum pars? mera rudimenta dixeris, si niuosa nostræ ætatis miracula, velut monstra ex salis niuisque connubio nata, species. De oculorum manuumque fide dubitamus, cum adulta æstate aquæ recenti glacie in scyphos, pocula & paropsidas, ac cetera mensæ voluptatibusque instrumenta gelatæ inferuntur. Vberem hæc fingendi materiem fabularum auctoribus præbuisent. Non Heben illi, sed Chionen Boreæ filiam, Nympharum candidissimam, Iouis præfecissent poculis: Chionen Bacchi amores, Pomonæ delitium, corculumque finxissent. Nam ipsum illud flauum Deorum nectar, sine niuis amento, quis non poscam aut vappam dixerit? Ipse lætitiæ dator Bacchus, quam illætabilis atque insipidus languet, nisi frigidam suffundat Chione; & animo spirituque defectum frigoris sui vitali afflatu refocillet? Sed pedem refero; nam vinum, ut video, & æstiuæ glacies in lubricum me deduxerunt locum; vbi vix sine periculo vestigium fixerim. & me ventum reti diutius venari obortus calor, & modestiæ lex vetat.

AD BOREAM.

Sirius ardenti dum torret sidere terras ;
 Visceraque & fauces vrit anhelata sitis ,
 Surge Aquilo , atque aestus , sed miti flamine , pelle ,
 Queque gelare queant pocula , sparge nives .
 Caucasus iratum Boream experiatur , & AEmus ;
 Ocia nunc placido murmure nostra fove .

Frigoris & caloris temperamentum.

Aetons Boreas stridentibus horridus alis ,
 Dum ruit , & calo bella sonora mouet ;
 Et rapidos amnes glacie constringit inertis ,
 Et spargit canas per iuga celsa nives ;
 Tunc tepidus Titan , alienis mensibus aestas
 Queritur , & largo lucidus igne focus .
 Contra cum terras ardenti Sirius aestu
 Torret , & affligit corpora fessa calor ,
 Viscera cum languent , fauces sitis vrit , & aegrè
 Vitales auras pectora anhelata trahunt ;
 Frigida tunc captantur Etesia flabra Aquilonum ;
 Duratque in glaciem nix rediuiua merum .
 Sic animum Sapiens fortunæ attemperat omni ,
 Et regit arbitrio tempus utrumque suo .

